

«Turimbet namasi», «Izimbet joli», «Kelte tolgaw», «Yar-yar», «Ílgal», «Aqbilek» h.t.b. namalari jazip alinip miyras bolip qalghan. Qaraqalpaqstan televideniyesi óz waqtında jiraw

jirlagan «Qoblan» dástanınan úzindi jazip alıp qalghan. Juwmaqlap aytqanda, Asqar jiraw Bekeev xalqımızǵa bay miyras qaldırıp ketken ataqlı qaraqalpaq jirawı esaplanadı.

Ádebiyatlar

1. S.Bahadırova Qaraqalpaq qanday xalıq. Nókis, «Nawrız», 2017, 90-bet.
2. Q. Ayımbetov. Xalıq danalıǵı. Nókis, QQMB, 1968,74-256-betler.
3. Dáwqaraev N. Shıǵarmaların tolıq jıynaǵı. Nókis, «Qaraqalpaqstan», 1977, 102-bet.
4. Qoljazbalar fondı. P-92, Q-71 inv. № 34664.
5. Saǵıtova I. Qaraqalpaq xalqınıń qaharmanlıq eposı. Nókis, «Qaraqalpaqstan», 1986, 103-bet.
6. Maqsetov Q. Dástanlar, jirawlar, baqsılar. Nókis, «Qaraqalpaqstan», 1992, 145-bet.
7. ÓzRIAQB Qoljazbalar fondı. P-92, Q-71 inv. № 34664, 36-bet.

PEZYUME. Qoraqalpoq xalq dostoni «Qoblan» asarining kelib chiqishi va tarixiy manbalari urganiladi. Qoraqalpoq jirovlari ijro etkan dostonlar variantlarini qiyoslash yo‘li bilan o‘rganiladi.

РЕЗИОМЕ. Изучаются происхождение и исторические источники каракалпакского народного эпоса «Коблан». Она изучается путем сравнения вариантов в исполнении каракалпакского жиров.

SUMMARY. The origin and historical sources of the Karakalpak folk epic «Koblan» are studied. The Karakalpak jirovs are studied by comparing the variants of the epics performed.

ЎДК: 127; 218-219 (2024)

ОҚЫҰШЫ МЕНЕН ТАНЫСЫҰ

С.А.Балтаниязов-профессор

Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер хәм мәденият институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: ўқитувчи, талаба, қўшиқчи, мусиқа, опера, романс.

Ключевые слова: педагог, студент, певец, композитор, музыка, опера, романс.

Key words: teacher, student, singer, composer, music, opera, romance

Көбинесе, бийтаныс оқыўшы менен танысыў, алдын белгили бир тәлим, кириў имтиханларын тыңлаў ўақтында жүз береді. Таңлаў комиссиясы тек ғана рәсмий вокал мағлыўматларын: сулыўлық, күшлилик, даўыс диапазоны, даўыстың тегислигин, бәлки музыкалылығы хәм музыкаға таярлық дәрежеси, сезимлиги, қосықшының даўысы, оның улыўма мәдениаты, усыл сезиўи, сыртқы мағлыўматлар хәм сыртқы көринисин тексереди хәм көркемлик жақтан бағалайды. Қабыллаў мәселеси мудама мағлыўматлар комплекси тәрәпинен шешиледи. Олардың хәр бир оқыўшыға берген бағалары айрықша болып табылады. Көркем өнерде үлкен жетискенликлерди ийелеў ушын зәрүр болған барлық көп қырлы мағлыўматлар комплексин ийелеў керек. Бирақ, киретуғын жуўмақта көбинесе исленбеген пазыйлетлер әмелдеги хәм комиссия шынығыўлар процессинде олардың раўажланыўына үмитлениўи керек.

Әжайып вокал мағлыўматларына ийе, бирақ музыкалық жақтан төмен болса, оның раўажланыўына исениў керек. Егер пүткил

комплекс әжайып болса да, бирақ даўыста сезилерли кемшиликлер болса, олар оқыў ўақтында усы кемшиликлерди сапластырыўларына үмитленеди. Қабыллаў ўақтында комиссия мудама болажақ студенттиң барлық керекли пазыйлетлерди раўажландырыўдың мүмкиншилигин есапқа алады.

Қағыйда жолы менен, таңлаў комиссиясы оқытыўшыларының тәжирийбеси оларға туўры қарарларды айтады, бирақ экзамен шараятында өзинизди студент туўрысында туўры ойда сәўлелендириў мүмкин емес.

Экзамен шараятында даўыс тәрәпинен де, музыка хәм көркем мағлыўматлардан да унамлы айрықшалықларды жоғалтатуғын студентлер де бар. Гейпара студентлер көп зәрүрли вокал хәм атқарыў шеберлигин көрсете алмаўы, мийдиң басқа ағзаларының искерлигине тосқынлық етеди. Бундай дегенимиз студент «албыраған», «сахнада өзін көрсете алмады», «нәпесин жоғалтты», даўыс шынығыўсыз қосығын айтты х. т. басқа. Жанлы, атқарыў, сезими класста, сахнада ол бийпарық, шекленген болып шығады. Экзаменде даўыстың тонға түспеўи

сөзлердің надурис айтылыуы, кәсіпкерлер менен келіспеушілігі, дауыстың бузылыуы хәм басқа кемшіліклер, бул студенттің улыуа айрықша болмаған тәрептерин оның сахнада өзін көрсете алмауының нәтижесі болып табылады. Бул пазыйлет профессионаллық нәзерден унамсыз, бирақ атқарыушылардың көпшілік бөлегі әсте-әстен жоқ болып кетиуі мүмкин егер сөйлеу әдеті кем-кемнен рауажланып барса оқытыушы травматик минутларды қандай сапластырыуы билсе мақсетке мууапық болады. Гейпаралар ушын буннан қутылыу қыйын хәм айырым жағдайларда профессионал болмаған хәтте жақсы мағлыұматларға ийе қосықшыларға да айланады. Басқа талабанлар ең жақсы тәсірлер қалдырыуы мүмкин, бирақ негизи олар бир қатар кемшіліклерге ийе. Экзамен шәртлери бундай студентлерге күшли тәсір етеди.

Оларда ашыуына тийиу айрықшалығын беретугын қурал кортекстің активлігін асырады, оның сеслер уйкаслығын көтереди хәм класста табысқа ийе болмаса да сахнада жақсы шығыуды баслайды. Сол себепли кириу экзаменлери, әдетте олар бир неше басқышта өткерилсе де, мудама студентлер туурысындағы мағлыұматлардың анық ойда сәулелендириуін бере алмайды, бул болса надурис бахалауларға алып келеди. Бул танымалы қосықшылар хәм оқытыушылар, Санкт-Петербург консерваториясының профессоры И. П. Прянишников тәрепинен А. Нежданованың әжайып уқыбын надурис бахалаған жағдайы, дауыс хәкқында мағлыұматлары жетерли емеслиги себепли оны қабыллаудан бас тартқан. Театр мектебине киргенлердің И.М.Москвина, О.Л.Книппер-Чеховой, Н.П.Хмелева хәм басқа көплеген танымалы артистлердің уқыбы надурис бахаланды. Көбинесе, студент пенен тек байланысы оның пүткіл тәбийий мағлыұматлар комплексин ашып бериуге ылайықлы.

Басланғыш студент пенен ушырасыуда оқытыушының тийкаргы ұазыйпаларынан бири хәкыйқый жағдайды анықлау, оның қәбилети хәм мағлыұматларын өзи бахалау керек.

Усы тексеріу илажы болғанынша хәр тәреплеме хәм оператив болыуы керек, егер қабыллау комиссиясының шешиминің туурылығында қандайда бир гүман тууылса, ағзаларға хәм студентке тезлик пенен ескертиу керек. Оқытыудың мақсетке мууапық емеслигін көрсететугын жақсы

себеплерге көре, сиз тезлик пенен оқыу бөлиминің басшысына хабар етиуіңиз хәм студентке оған сәйкес болмаған кәсіпти таңлауға логикалық емеслигін түсиндириуіңиз керек.

Усы ұазыйпа мұнасәбети менен оқытыушы жаңа студент пенен биринши сабақты баслау керек. Бириншиден, класстағы биринши танысулардың және де шын жүректен орталығын өзине сиңиу кереклигін атап өтиу керек.

Биринши танысу, тезлик пенен қосық айтыуды басламаған халда, тыныш сәубет формасында алып барылған жақсы болып табылады. Сәубет дауамында студент өзін тынышландырыуға, оқытыушының итибарын хәм меҳрин сезиуге ұақыт табады, бул оған қосық айтыуда өз қәбилетін жақсылауға жәрдем береді.

Студент пенен сәубетте оның музыка хәм өмирбаян мағлыұматларын билиу, оның улыуа материаллық дәрежесі менен танысу, оның характери хәм басқа интеллектуал қәсийетлерине итибар бериуге хәрекет етиу зәрүрли болып табылады. Мағлыұматты бахалауда музыка хәм өмирбаян мағлыұматлар бөлек әхмийетке ийе. Егер, мысалы, кейинги айтыу менен студенттің музыка қәбилети, ритмди, жалған интонацион, музыканы жанлы жаман көрсетсе, оқытыушының оған болған мұнасәбети студент қандай музыка таярлығына ерискенине байланыслы халда гүман басқаша болады. Егер ол бир неше жыл дауамында қосықшылық ямаса ойынды үйренген болса, жүдә көп музыка тыңлаған болса, ол жағдайда оның музыка мағлыұматлары хәкыйқаттан да жаман. Бирақ, егер студент алдын хеш қашан музыканы үйренбеген болса хәм турмыста оған онша байланысы болмаған болса, ол жағдайда оның музыка қәбилети рауажланбаған болыуы мүмкин. Мысалы, жаңа басланғыш оқыушы оқытыушы ойнаған музыканы (шынығыуды) тәкирарлай алмауы мүмкин. Бирақ, бул жаман музыка емес, бәлки пианино шертиу әдетинің жоқ екенлиги менен анықлама бериледи. Тап сол студент, тап сол шынығыуды өз дауысында ямаса скрипкада көрсеткенде, оны аңсат ғана хәм анық атқарады. Көбинесе бул узақ ауыллардан келген студентлер болып саналады. Бул тек ғана музыка қәбилеттерди бахалауға, бәлки студенттің басқа барлық мағлыұматларын, атап айтқанда, вокал қәбилетін бахалауға да тийисли. Шырайлы,

үлкен, еркин даўыс қарапайым кәсіплик хошаметке ийе болған адамның узақ хәм туўры раўажланыўының нәтийжеси болыўы мүмкин, хәм инсанға оның конституциясының айрықша қәсийетлеринен келип шыққан тәбийий сапа болып табылады. Биринши ҳалда, биз дерлик пүткиллей басланғыш қосықшы менен шуғылланыўымыз мүмкин: даўыс аппараты қосық айтыў қәбилетлери, екиншисинде даўыстың жағдайы еле де төмен.

Биз үйренетуғын музыка хәм өмирбаян мағлыўматлар: студенттиң шаңарағында қосықшылар болғанба, балалығында ол нени еситкен, хәм кейинги музыка орталығында қандай даўыс пайда болған, хәм ол қандай пайда болған хәм тағы басқа, тезлик пенен оқытыўшы усы студенттен еситиў керек болған вокал хәм музыка пазыйлетлерди баҳалаўға бағдарлаў керек.

Сәўбетте сиз оны қосық айтыўды үйреніўге не мәжбүрледи, таңлаған кәсибиниң курамалылығы ҳаққында сөй-леўиңиз керек. Белгили болмаған хәм жетерли дәрежеде раўажланбаған жаслардың айырымларының арасында қосықшы, артист болыў әпиўайы мәселе, деген пикир бар және бул кәсип оларға тек заўық, табыс хәм даңқ хәм хұрметке ийе болып түйиледи.

Олар қосықшылық кәсибиниң оғада қыйын екенлигин түсинсе де, профессионал қосықшы болыўы керек болған хәмме затты табыў қаншелли қыйынлығын, қосықшының атқарыўшылар қатарына кемнен-кем жағдайларда кириўи, қанша жас қосықшының екинши орында қалыўын биледи. Қосықшы ушын пүткил комплексти ийелеў керек хәм хәр бир студент өзиниң тәбиятында нелердиң жетиспеўшилигин, нени раўажландырыўдың кереклигин билиў ушын биринши қәдемлерде түсиниўи зәрүр болып табылады.

Әдебиятлар

1. И.О.Бризгалов «Школа пения для баритона и баса» Ташкент: Литературы и искусства им. Гафура Гуляма, 1987 г.- 92 с.
2. Д.Л.Аспедунд «Развитие певца и его голоса» Москва: Планета музыки, 2017 г. 180 с.
3. М.Ризаева «Становление молодого певца Ташкент: Чўлпон нашриёти 2003 г. -104 с. 4. А.Е. Варламов «Полная школа пения» Москва: Издательство Лань, Планета музыки, 2012 г. 120 с.

РЕЗЮМЕ. Ушбу мақолада талабаларнинг ўқитувчи билан биринчи марта танишишлари ҳақида сўз этилади.

РЕЗЮМЕ. В этой статье рассказывается о первой встрече учащихся с учителями.

SUMMARY. This article describes the first meeting between students and teachers.

НАРОДНЫЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ

З.Бекбергенов - заведующий кафедры «Вокал»

Нукусского филиала государственного института искусств и культуры Узбекистан

Таянч сўзлар: xalq cholg'ulari, plektor guruhi, (dutor, rubob, Avgan rubob) zarbli cholg'u asboblari (doyira, chang, nagora, puflama cholg'u asboblari nay, qo'shnay, surnay).

Ключевые слова: народные инструменты, плекторный группа, (дutar, рубаб, авганский рубаб) ударные инструменты, (дойра, чанг, нагора, духовой инструменты най, кошнай, сурнай).

Key words: folk instruments, plector group (dutar, rubab, Avgan rubab) percussion instruments (doira, chang, nagora, wind instruments nai, koshnai, surnai).

Узбекский народ славится не только своей музыкой и танцами, но и разнообразнейшим музыкальным инструментарием. В зависимости от источника звука/народные музыкальные инструменты Узбекистана подразделяются на четыре группы - духовые, струнные, мембранофоны, самозвучащие. Внутри каждой из этих групп существует ряд

подгрупп, различающихся способами игры и другими частными особенностями. В группу духовых входят следующие инструменты:

- 1) лабиальные - най, чупон-най;
- 2) тростевые - сибизги, кошнай, буламан, сурнай;
- 3) амбушюрные - карнай;
- 4) с механическим вдуванием - гармоника;